

navzkriž. Dolžil ga je l. 1668., da je posnel »Dissegno der Fortification von Prag« po njegovih risbah. A če sodimo po dejstvih, ta obdolžitev ni mogla biti točna; kajti meseca julija istega leta so Stieru naročili v drugo, da naj pregleda utrdbe v Pragi in naj popravi pogreške v načrtih; to bi ne bilo mogoče, ako bi bil zakrivil plagiat in bi se mu bilo to dokazalo: pri vojaštvu je bil ta postopek mogoč. Dasi je ta risba od tuje roke pogrešna, ima pa vendar tudi to dobro stran, da nam kaže stanje mestnega obzidja ob Ljubljani od Pod tranče do Vožarskega pota jasneje, nego Stierova risba. Tu vidimo jasno *presledek*, začeni tako za trančo pa do Trubarjeve ulice, a od tod do vodnega stolpa zopet obzidje. — Utrjeni masiv na levem bregu Ljubljane: Breg, židovska ulica, Dvorski trg, Kongresni trg do srede, Vegova ulica in

Cojzova cesta je v risbi tuje roke zelo zveržen: dočim imamo v risbi št. III. jugozapadni kot s 53° , a severozapadni s 111° , ima pri Stieru — pravilno — jugozapadni kot 80° , severozapadni kot s 53° . Prav tako je razmerje posameznih ulic sila diskrepantno na risbi št. III., kar je seveda upoštevati. Opozarjam dalje na gorostasnosti, kakršne so n. pr. Študentovska ulica, Reber, Ulica na grad in obris grajskega hriba na omenjeni risbi; to opominja, da je treba gledati pri starih risbah vselej kritičnih oči in ne vsega sprejemati za veljavno, kar nam pride v roke in osobito ne izvajati iz pogrešnih risb dalekosežnih posledic in trditev. —

S tem sem opozoril na te rokopise, ki so važni za našo zgodovinsko topografijo. O drugih podam pozneje morebiti še podobne beležke.

DESET LET METEOROLOŠKEGA OPAZOVANJA NA ŠMARNI GORI

D R. O S K A R R E Y A

Zavod za meteorologijo in geodinamiko na univerzi v Ljubljani je ustanovil meteorološko postajo na Šmarni gori 1. januarja 1927. Postaja je postavljena tik gostilne pri cerkvi v nadmorski višini 667 m. Opazovanje je prevzel tamkajšnji gostilničar Hočevar Franc. Opazuje pa tudi vsa njegova družina.

Od vseh vremenskih elementov se opazuje samo temperatura zraka in padavine. Za merjenje temperature so v posebni leseni hišici postavljeni 1 navaden termometer, 1 minimum in 1 maksimum-termometer. Poleg teh pa nepretrgoma beleži temperaturo zraka tudi termograf, pri katerem se izmenjajo diagrami vsak ponedeljek. Padavine se opazujejo z dvema ombrometroma vedno ob sedmi uri zjutraj.

Letos je bilo navršeno deseto leto opazovanja in moremo že s precejšnjo točnostjo opisati temperature in padavinske razmere na Šmarni gori. V tabeli 1. so podane najnižje in najvišje temperature (minimum in maksimum-temperature) v vsakem mesecu za vseh deset let, od 1927 do 1936. S tem nam je dan pregled, v kakih mejah se zračna temperatura giblje. Najnižjo temperaturo so zabeležili v znani ostri zimi 1928/29, in sicer 4. februarja $-24,0^{\circ}$, najvišjo pa $33,5^{\circ}$ zaporedoma v dneh 16. in 17. julija 1928. Zelo visoko temperaturo so zaznamovali tudi 28. junija 1935, in sicer $33,4^{\circ}$. V Ljubljani je znašala takrat $38,0^{\circ}$. Najnižja temperatura v Ljubljani pa je bila do sedaj $-25,6^{\circ}$, in sicer tudi v tisti ostri zimi kakor na Šmarni gori, samo en dan prej, to je 3. februarja 1929. Absolutno kolebanje temperature na Šmarni gori se giblje tedaj v mejah med $-24,0^{\circ}$ in $33,5^{\circ}$. Absolutna amplituda znaša torej $57,5^{\circ}$. V Ljubljani pa se giblje med $-26,0^{\circ}$ in $38,0^{\circ}$, amplituda znaša tedaj 64° . Dnevna kakor letna amplituda temperature se navadno manjša z večjačo se nadmorsko višino.

Iz tabele 1. je dalje razvidno, da se prve temperature pod ničlo javljajo v oktobru. Leta 1928. se je pojavila prvič 17. oktobra, leta 1931. šele 28. in je

bila nato pod ničlo vsak dan do konca meseca. Leta 1934. se je pojavila že 16. oktobra, pa je tega dne dosegla komaj $-0,4^{\circ}$ in je vrednost $-1,8^{\circ}$ dosegla šele 19. Leta 1936. se je pojavila zelo zgodaj, to je že 6. oktobra, vendar samo za malenkost pod ničlo, $-0,2^{\circ}$. Vrednost $-1,2^{\circ}$ iz tabele je bila zabeležena 13. oktobra.

Spomladi morejo biti temperature pod ničlo zabeležene še v maju. V desetih letih pa se je to zgodilo samo enkrat in to 2. maja 1935. V drugih letih pa se najnižje temperature v maju le malo razlikujejo od ničle, često samo za 1° . Po dosedanjih opazovanjih moreta tedaj slana pa tudi pozeba nastopati od 6. oktobra do 2. maja.

Zanimivo je primerjati potek temperature med Šmarno goro in spodnjim ljubljanskim poljem. To nam kaže tabela 2., ki predstavlja najnižje in najvišje temperature v letu 1936., in sicer za Ljubljano in Šmarno goro. Za Ljubljano so podatki vzeti z vrta ljubljanske porodnišnice. Navadno velja pravilo, da se temperatura zraka z višino manjša, in sicer na vsakih 100 m vzpona za pol stopinje. Višinska diferenca med vrtem porodnišnice in Šmarno goro znaša 379 m ($667-288$). Temperature na Šmarni gori morajo biti tedaj nižje za $1,9^{\circ}$ ($3,79 \times 0,5$). V tabeli 2. pa vidimo, da ni vedno tako. Opazimo celo, da so temperature v Ljubljani nižje kot na Šmarni gori, zlasti pa temperature pod ničlo. Tako je bila temperatura v decembru v Ljubljani nižja za $3,4^{\circ}$. To je zanimiv pojav, ki ga imenujemo *temperaturni obrat*.

Temperaturni obrat nastane pri nočnem, zlasti zimskem ohlajevanju zraka. Ko sonce zaide, tedaj se prične ohlajevati najprej zemeljsko tlo. Ohlajevanje se vrši tako, da odhaja toplota skozi zrak v vsemirje. Ko se tlo ohladi pod temperaturo zraka, oddaja zrak svojo toploto tlu. To se dogaja na ravnem tlu ljubljanskega polja in na okolnih pobočjih, ki ljubljansko kotlino obkrožajo. Hladen zrak pa je težji kot topel, zato se na pobočjih zaradi povečane

	Januar		Februar		Marec		April		Maj		Junj		Julj		Avgust		September		Oktober		November		December	
	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum

Tabela 1. Najnižje in najvišje temperature na Šmarni gori

1927	-7.0	10.3	-12.4	8.6	-0.7	17.4	-1.1	21.0	1.4	23.6	5.8	28.7	11.8	29.4	6.0	30.6	-4.6	28.4	1.2	17.0	-5.9	18.3	-15.6	5.8
1928	-10.8	8.4	-7.4	12.4	-8.0	14.5	-0.8	21.4	1.0	23.1	8.1	27.2	12.3	33.5	9.6	32.6	2.6	26.6	-0.2	18.4	-0.9	12.1	-9.6	5.8
1929	-12.4	3.2	-24.0	7.8	-13.0	18.6	-6.2	18.8	6.0	26.0	7.0	26.9	7.4	31.6	11.0	27.4	6.0	26.9	2.2	19.6	-1.0	10.2	-5.6	9.8
1930	-7.0	7.8	-10.2	8.2	-3.6	13.3	-1.8	22.6	2.8	26.8	10.0	28.2	6.8	31.5	8.4	25.6	7.0	24.5	0.1	15.2	-0.4	15.0	-7.6	12.6
1931	-8.2	9.8	-8.0	5.0	-5.2	12.8	-5.2	17.2	5.8	27.6	8.8	29.0	8.9	30.8	7.6	31.0	0.6	21.6	-3.4	18.6	-4.4	12.2	-11.4	9.6
1932	-9.0	8.0	-15.0	8.4	-11.0	11.4	-2.6	17.2	1.0	26.0	6.4	24.0	11.0	27.4	10.2	29.0	6.8	25.6	1.4	22.4	-3.8	12.0	-8.8	10.0
1933	-14.2	7.5	-7.8	9.2	-4.0	18.6	-0.6	18.8	3.8	22.4	8.4	29.0	5.0	22.8	8.8	31.0	5.8	20.2	0.8	20.1	-3.6	12.6	-13.4	3.0
1934	-7.9	4.2	-9.8	9.8	-2.0	15.6	-2.8	25.0	3.2	24.2	7.1	26.8	8.2	27.6	10.2	24.4	7.6	22.1	-1.8	19.8	-3.2	15.2	-2.6	11.6
1935	-12.8	6.0	-13.2	10.0	-8.6	18.4	-2.2	18.6	-1.8	12.8	8.0	33.4	7.4	30.0	9.6	27.4	4.4	24.2	0.0	18.8	-4.8	14.8	-8.0	10.0
1936	-3.0	9.0	-12.2	10.4	-1.4	16.0	-0.6	19.0	5.8	22.4	6.0	27.4	9.8	27.8	10.4	24.8	1.1	25.4	-1.2	13.0	-7.8	11.8	-5.6	6.8

Tabela 2. Najnižje in najvišje temperature leta 1936.

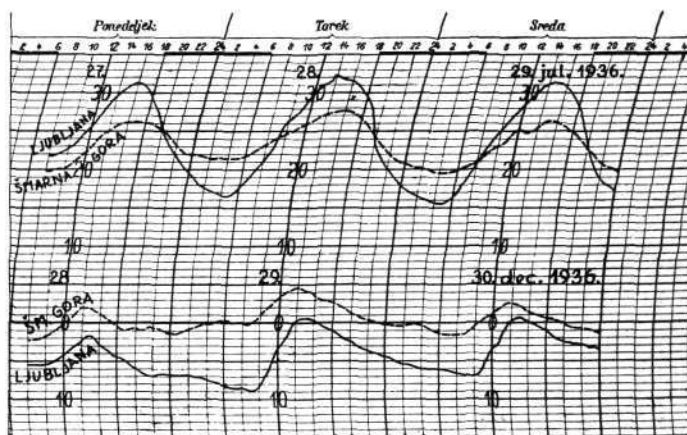
Ljublj.	-3.2	10.0	-13.8	14.4	-2.1	19.0	1.4	22.0	4.4	25.0	7.8	30.5	9.5	32.2	7.8	29.8	3.8	29.6	-2.0	16.3	-5.6	15.5	-9.0	8.2
Šm. g.	-3.0	9.0	-12.2	10.4	-1.4	16.0	-0.6	19.0	5.8	22.4	6.0	27.4	9.8	27.8	10.4	24.8	1.1	25.4	-1.2	13.0	-7.8	11.8	-5.6	6.8

teže zvali na dno kotline. Na njegovo mesto pa priteče toplejši zrak iz proste atmosfere nad kotlino. Na dnu kotline se torej nabira jezero hladnega zraka, ob po-bočjih pa toplejši zrak. Tako nastane temperaturni obrat. Če je zrak na dnu kotline tako ohlajen, da pade temperatura do rosišča, nastane megla. Seveda sega megla do določene višine, ki zavisi od množine vlage v zraku in od ohlaiditve zraka samega. Čim več vlage ima zrak in čim bolj se ohladi, tem gostejša je megla. Zato so megle najdebelejše v jeseni, ko ima zrak še izdatne množine vlage in se prilično zelo ohladi. Navadno je v ljubljanski kotlini megleni sloj debel 100 do 200 m. Če se nahajamo nad njim, recimo na Šmarni gori, se razprostira pod nami bajno megleno morje.

Ako traja lepo vreme dalj časa, more megla pokrивati ljubljansko polje nepretržno po več tednov. Ravno v preteklem letu 1936. se je to dogajalo. V Ljubljani smo bili zaviti v meglo skoraj nepretržno od 16. decembra do 6. januarja 1937, torej skozi 22 dni. Odtod tudi izvira velika temperaturna razlika med Ljubljano in Šmarno goro, in sicer v obratnem smislu v decembru leta 1926. Najnižja temperatura $-9,0^{\circ}$ je bila v Ljubljani opazovana 29. decembra. Minimum $-5,6^{\circ}$ na Šmarni gori pa pade na 23. december. 29. decembra je znašal minimum na Šmarni gori samo $-1,4^{\circ}$. Za primerjanje temperatur pa moramo vzeti samo istočasna opazovanja. Istega dne je ob 7. uri zjutraj znašala temperatura na Šmarni gori točno $0,0^{\circ}$, v Ljubljani pa $-8,6^{\circ}$, torej je bila spodaj temperatura nižja za celih $8,6^{\circ}$. Iz priloženega diagrama spodaj na sliki 1. vidimo, da je temperaturni obrat trajal ne samo 29. decembra ves dan, temveč skoraj ves teden. Le zadnjega, 31. decembra, in na novega leta dan je ljubljanska krivulja za malenkost preskočila šmarnogorsko.

Nekaj čisto drugega pa vidimo v času najvišjih temperatur poleti. Rekli smo, da bi morale biti tem-

perature na Šmarni gori normalno za $1,9^{\circ}$ nižje. Če pa primerjamo julijsko najvišjo temperaturo, vidimo, da je maksimum na Šmarni gori za celih $4,4^{\circ}$ ($32,2^{\circ}$ do $27,8^{\circ}$) nižji. Oba julijska maksima, ljubljanski in šmarnogorski, padeta na isti čas, to je na 28. julija. Ob 2. uri popoldne je znašala istočasna temperatura spodaj $32,0^{\circ}$, zgoraj $27,1^{\circ}$, torej razlika $4,9^{\circ}$. Če to razliko razdelimo z višinsko razliko ($4,9 : 3,8$), vidimo, da se temperatura niža za $1,3^{\circ}$ na vsakih 100 m. To veliko razliko povzroči zelo močno segrevanje tal. 28. julija je bilo ves dan jasno. Sončni žarki so neovirano lahko prišli skozi zrak do zemeljskega tla. Kadar gredo žarki skozi zrak, se pri tem zrak prav nič ne segreje. Segreva se šele pri dotiku z zemljo. Zemlja podeli svojo toploto najprej neposrednim zračnim delcem, ki leže na njej. Ti postanejo lažji in se dvignejo navzgor. Na njih mesto pa pridejo hladnejši zračni delci od zgoraj. To izmenjavanje zraka prav dobro opazimo poleti, predvsem nad zelo segretim prodnatim ali kamenitim tlom, recimo ob

Sl. 1. Primer poletnega in zimskega temperaturnega obrata med Ljubljano in Šmarno goro

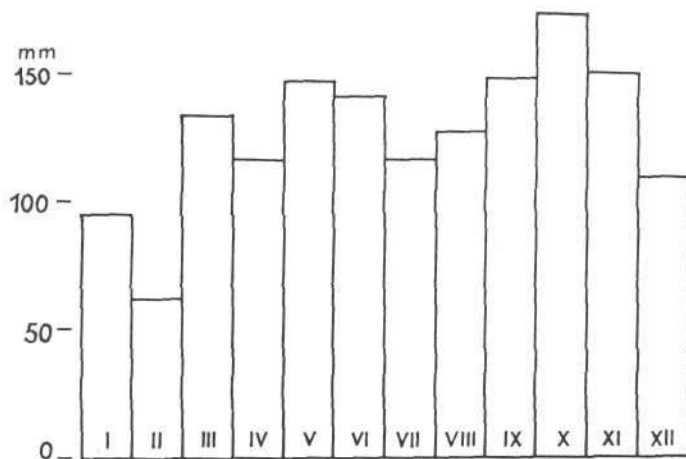
bregovih Save. V času najhujše vročine vidimo, kako zrak migota nad segretim kamni. To močno izmenjavanje povzroča tudi rahel šum, ki se ga prav dobro sliši. Na tak način nastanejo *vzpanski toki*.

Ko se segreti zrak dvigne navzgor, nosi tudi vsebovane nevidne vodne hlape s seboj. V določeni višini se zrak ohladi, da pade njegova temperatura do rosišča. Hlapovi se zgostijo in nastane lep bel oblak kopičaste oblike, ki mu pravimo *kumulus*. Kumuli so tedaj znak močnega segrevanja zraka pri tlu, medtem ko je megla znak njegovega ohlajevanja. Ni pa nujno, da mora pri ohlajevanju nastati vedno megla.

Na diagramih zgoraj vidimo prav lepo prekoračevanje ljubljanske krivulje nad šmarnogorsko in narobe. V noči od 27. na 28. julija je bil pričetek temperaturnega obrata ob 8. uri zvečer in je trajal do nekako 9. ure naslednjega dne. Največja razlika je nastopila v času najnižje temperature ob sončnem vzhodu. Minimum je bil tega dne v Ljubljani 16,8°. Tega dne megle na ljubljanskem polju ni bilo, ker temperatura pač ni dosegla rosišča. Na Šmarni gori je istega dne znašal minimum 21,3°. Ob 9. uri dopoldne je ljubljanska krivulja prekoračila šmarnogorsko in je vztrajala nad njo nekako do 7. zvečer. Najvišje je bila nad njo nekako ob 3. popoldne, to je v času popoldanskega maksima. Približno ob 7. uri zvečer je zopet nastopil temperaturni obrat, ki je trajal do krog 8. ure zjutraj naslednjega dne 29. julija. Tudi tega dne sta imeli obe krivulji sličen potek kakor prejšnje dni. 30. julija pa je bil temperaturni obrat porušen, ker se je nebo pooblačilo in je nastopil dež. Visoki oblaki namreč preprečujejo premočno ohlajevanje in segrevanje zraka. Zato pa je padanje temperature vsaj do njihovih višin normalno. Maksimi temperature so 30. julija znašali v Ljubljani 24,0°, na Šmarni gori 22,0°, torej pravilno znižanje za 2°, kar je zelo blizu normale 1,9°.

Morda bi kdo oporekal, da se zrak na Šmarni gori ravno tako segreva od tal kakor spodaj na ravnini. Do neke mere je to res, vendar pa je vrh gore, ki ima stožčasto obliko, zelo vetroven in zračen. Zrak se gori hitro izmenjava, tako da lahko rečemo, da dviga srebro v termometru predvsem tisti zrak, ki je zaradi vzpanskih tokov prispel iznad podnožja gore.

Glavne temperaturne karakteristike Šmarne gore bi bile torej: *V vročih poletnih dneh izdatno nižje temperature kot na ljubljanskem polju, pozimi pa zaradi temperaturnega obrata precej višje. To povzroči majhno dnevno kolebanje. S tega stališča se klima Šmarne gore zelo približuje obmorskim razmeram.*

Sl. 2. Povprečna vsota mesečnih padavin na Šmarni gori

Tabela 3. nam predstavlja mesečne množine padavin za leta 1931. do 1936. Dodal pa sem tudi še vrednosti iz leta 1937., da bi tako prišel do boljših rezultatov. Kajti padavine so začeli na Šmarni gori opazovati šele s 13. septembrom 1930. Vendar nam pa doba 6 let že lahko nudi dovolj verjetne povprečne padavinske razmere. Te vidimo v spodnji vrstici tabele. Povprečne mesečne vsote so podane tudi grafično na sliki 2. v obliki pokončnih stolpcev. Vidimo, da je najbolj deževen mesec oktober s 173,5 mm padavin. Takoj za njim sledita mesec maj s 141,3 mm in junij s 141,3 mm, nato marec s 134,2 mm. V teku leta opazimo tedaj tri maksime padavin, in sicer jesenskega kot glavnega, nato zgodnje-poletnega in končno spomladanskega. Februar je s svojimi 62,0 mm najbolj reven na padavinah v teku vsega leta. Ni tu mesta, da bi razlagal vzrok takemu letnemu razporedu padavin. O tem sem izčrpno poročal v svoji razpravi »Letni tok padavin na Slovenskem« v Geografskem vestniku, letnik V.—VI., 1929—1910. Omenim le na kratko, da povzročajo naše močno jesensko deževje barometrične depresije, ki potujejo ravno v prehodnih letnih časih najraje preko slovenskega ozemlja. Zgodnje-poletni maksimum padavin pa povzročajo zlasti popoldanske nevihte, ki se razvijajo najraje ob najvišjem sončnem stanju v juniju. Za ta maksimum se vedno kosata maj in junij. Saj so bile v dobi 1931 do 1937 padavine štirikrat višje v juniju kot v maju.

Povprečna letna vsota padavin znaša na Šmarni gori v omenjeni dobi 1519 mm. Dolgoletna vrednost (35 let) za Ljubljano znaša 1410 mm. Izgleda tedaj, da pade na Šmarni gori v teku vsega leta povprečno

Tabela 3. Padavine

	Januar	Februar	Marec	April	Maj	Junij	Julij	Avgust	September	Oktober	November	December
1931	80·7	133·5	135·7	116·9	62·0	140·4	86·7	169·4	172·7	95·1	224·0	62·8
1932	84·2	25·8	137·0	122·2	197·5	108·1	98·7	40·1	89·0	243·0	119·2	43·1
1933	46·6	46·4	104·5	42·7	290·2	83·4	129·5	84·4	286·3	281·5	220·9	109·7
1934	65·3	48·0	182·1	66·3	132·7	202·4	210·3	229·3	81·6	107·8	190·0	192·6
1935	63·9	56·8	54·7	149·6	115·3	48·3	72·2	119·0	150·7	209·6	103·7	186·6
1936	266·4	172·5	55·9	125·4	168·7	171·5	100·3	119·2	99·7	103·8	41·6	36·5
1937	57·8	70·9	269·6	187·1	64·6	235·2	—	—	—	—	—	—
povpr.	94·9	62·0	134·2	115·7	147·4	141·3	116·3	126·9	148·3	173·5	149·9	108·6

Tabela 4. Pojave prvega in zadnjega snega

	Š M A R M A G O R A		L J U B L J A N A	
	zadnjitè	prvitè	zadnjitè	prvitè
1930	—	25. oktobra	—	25. oktobra
1931	14. aprila	21. septembra	14. aprila	28. novembra
1932	19. aprila	7. decembra	29. marca	7. decembra
1933	22. aprila	27. oktobra	21. aprila	4. novembra
1934	3. aprila	15. oktobra	19. aprila	16. oktobra
1935	1. maja	25. oktobra	6. aprila	26. oktobra
1936	18. aprila	30. septembra	15. februarja	7. oktobra
1937	25. aprila	—	30. marca	—

za krog 100 mm več padavin kot v Ljubljani. Največja vsota padavin v enem dnevu je padla 22. septembra 1933 in je znašala 98,2 mm. Deževalo je tega dne ves dan. Druga visoka dnevna vsota je padla 13. julija 1934 in znaša 92,2 mm. Tega dne je sicer deževalo po malem ves dan, toda med 2. in 2.30 uro popoldne se je pojavila močna nevihta.

Zelo je zanimiva primerjava prvega in zadnjega snega med Šmarno goro in Ljubljano. To primerjavo nam prikazuje tabela 4. V splošnem opazimo, da se sneg na Šmarni gori poslovi bolj pozno pomladi in da se pojavi bolj zgodaj jeseni kot v Ljubljani. Zgodi se celo večkrat, da na Šmarni gori sneži, medtem ko spodaj še dežuje. Tako se je na pr. leta 1931. sneg

prvič pojavil na Šmarni gori že 21. septembra. Snežilo je dalje zgoraj tudi 26.—29. oktobra, medtem ko je v Ljubljani še padal dež. Tega leta je v Ljubljani prvič snežilo šele 28. novembra. Takoj naslednjega leta 1932. je v Ljubljani zadnjič snežilo 29. marca, na Šmarni gori pa šele 19. aprila. V dobi od leta 1930. do 1937. se je sneg na Šmarni gori najbolj pozno pojavil še 1. maja 1935 in najbolj zgodaj pa že 21. septembra 1931. V Ljubljani pa smo imeli v tej dobi najbolj pozen sneg še 21. aprila 1933, najbolj zgodaj pa 7. oktobra 1936. Da se sneg na Šmarni gori bolj zgodaj in bolj pozno pojavlja, povzroča nižanje temperature z višino, kar smo pa že pri temperaturnih razmerah obravnavali.

IZ ZGODOVINE LJUBLJANSKIH BANK

(Konec.)

DRAGO POTOČNIK

DOBA DEPRESIJE PO LETU 1873.

Leto 1873. je pomenilo v gospodarski zgodovini preteklega stoletja zelo važen mejnik. S tem letom se je doba le malokdaj prekinjenega dviganja avstrijskega gospodarstva ustavila in nastopila je depresija, ki je trajala v bolj ali manj izraziti obliki skoro do konca 19. stoletja. Nauk o konjunkturi pozna to dobo kot »dolgi val konjunktura«. V nasprotju z običajnimi valovanji konjunktura traja dolgi val okoli 20 let. Periodični nastop gospodarskih kriz se začne po Tuganu Baranovskem z angleško krizo leta 1825., čeprav bi se dalo poseči v tem oziru tudi nazaj v 18. stoletje, v prve razvojne dobe kapitalizma. Od 1825 do 1850 sta bili še dve krizi, v splošnem pa imajo to dobo kot prvi dolgi val konjunktura. Drugi dolgi val konjunktura datirajo večinoma z letom 1850. Vkljub krizam v tej dobi je bila vendar splošna razvojna linija vsega gospodarstva usmerjena navzgor. Ta val je bil zaključen leta 1873., ko smo stopili v nov val, katerega glavna označba je stalna depresija. V tej dobi je posebno evropsko kmetijstvo preživljalo hudo krizo, kar je dalo posebno obeležje gospodarski depresiji. Proti koncu 19. stoletja pa so začele cene kmetijskih pridelkov zopet rasti, industrija je zavzela nov razmah in za mejnik lahko postavimo leto 1894. Od tedaj naprej datira stalen vzgon gospodarstva, katerega je končala svetovna vojna. Zaradi svetovne vojne je teže presojati povojne konjunktura z ozirom na dolge valove. Dokazuje nam pa velika kriza od leta 1930. dalje, združena s kmetijsko krizo v odlični meri, da imamo tudi po vojni dolgi val, ki je vkljub prvim povojnim letom označen z daljšo depresijo.

Leto 1873. je prineslo svetovno krizo v velikem obsegu, ki je zajela zlasti vse industrijske države in posredno tudi ostale. Po dobi stalnega napredka, ustanovitvah novih industrij in podjetij, naraščajočih borznih tečajev itd. je prišel maja 1873 polom na dunajski borzi, junija je sledil Berlin, septembra New York in novembra je prišel na vrsto London. S krizo se je začel velik padec cen, kar je imelo v kratkem

za posledico padce številnih podjetij, ustavitve produkcije in veliko povečanje brezposelnosti.

O obsegu spekulacije na dunajski borzi v tedanjih časih so zanimivi naslednji podatki: leta 1867. je hodilo na borzo okoli 900 do 1000 obiskovalcev, julija leta 1873. pa je bilo še vedno registriranih nad 3000. Posli so dnevno že leta 1872. presegali 100.000 zaključkov v vrednosti 400—500 milijonov goldinarjev. Reporti so bili izredno visoki, povprečno leta 1872. 18—24 %, pa tudi 50—60 %. Prva kriza se je pojavila že sredi decembra 1872, dne 1. maja 1873 pa je bila odprta na Dunaju velika svetovna razstava, ki je še bolj razmahnila spekulacijo, toda le nekaj dni po tem je prišlo do poloma. Tako poročajo že dne 8. maja o desetinah insolvent, katerim se je 9. maja pridružila še ena velika insolvenca, kar je povzročilo paniko, ki se ni mogla nikakor ustaviti. Kakšen je bil obseg nazadovanja tečajev na dunajski borzi, se vidi iz tega, da je znašala dne 31. marca 1873 tečajna vrednost vseh notiranih papirjev 7605 milijonov goldinarjev ter se je ta vrednost znižala do 28. oktobra 1873 na 6236 milijonov goldinarjev, torej za 1369 milijonov ali 18 %. Najmanj so trpeli tečaji papirjev s stalno obrestno mero, ki so se znižali le za 4 %, nazadovale pa so delnice železniških družb za 20 %, industrijske vrednote za 49 %, tečaji bančnih delnic za 58.4 %, najbolj pa tečaji stavbnih družb, in sicer za 74 %.

O samih bankah navaja Felix Somary¹ zanimive podatke. Tečaji delnic bank so dosegli svoj višek konec leta 1871. z 215 (za 100 vplačanih goldinarjev je znašal tečaj 215). To visoko stanje ni bilo doseženo tudi v letu 1873. ne. Maja, ko je bilo stanje tečajev najvišje, je znašal indeks samo 190, kasneje pa je indeks še bolj padel in je dosegel n. pr. najnižje stanje konec leta 1876. z 62 (na 100 vplačane glavnice). Pregled o dividendah kaže, da je znašala n. pr. najvišja dividenda bank 80 %, plačal jo je Wiener Bankverein za leto 1872., pa je v naslednjih letih stal skoro

¹ Die Aktiengesellschaften in Österreich, Dunaj 1902.